

M. T. R. COLLEGE, SURAT
Manuscripts Library

No. ^{Ref.}
_{Det.} 627

Title: *2tsaigh Mayukha*

627

उत्सर्ग मायूख

Utsarga Mayukha	Title
Nitkautha Bhalla	Author
	Editor
	Year, Vols.
	Publisher
627	Remarks

627

॥ उभयार्जस्युखप्रा. ॥ २॥
पत्र २०॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीरविर्जयति ॥ उक्ता दानविधिनामनाममाराधनास्करं ॥ उक्तागविषयेमदनी
 लकं वो वदत्ययं ॥ १ ॥ तत्र जलाशयोत्सर्गप्रशंसा विष्णुधर्मोत्तरे ॥ उदकेन विनष्टमिनास्ति लोकद्वये स
 दा तस्माज्जलाशयाकार्याः पुरुषेण विपश्चिता ॥ यमः ॥ कूपारामुप्रयाकारी तथा वृद्धावरो यकः ॥
 कन्यां प्रदसेतु कारास्वर्गं प्राप्नोत्यसंशयः ॥ तथा ॥ तडागे यस्य पानीयं सततं रघुनुतिष्ठति ॥ स्वर्गलोके
 तिस्तस्य नात्र कार्या विचारणा ॥ नंदिपुराणे यो वा यामयवाक्यं पदेशे तोयविबर्जितं ॥ रवानयेत्सनरो
 याति स्वर्गं प्रेत्य शतं समा ॥ विष्णुः ॥ कूपाराम तडागेषु देवता यतने पुच ॥ पुनः संस्कारकृतांचित्तमतेमौ
 लिकं फलं ॥ तथा ॥ सेतुबंधरताये च तीर्थशौचरताश्च ये ॥ तडागकूपकर्तारो मुच्यंते ते तृष्णां नयात् ॥
 तीर्थशौचं पलास्तीये कंटकाद्यपसारणे ॥ न विष्णोत्तरे ॥ सर्वस्वेनापिकौ ते यन्मिष्टमुदकं कुरु ॥ कु
 लानितारयेत्कर्त्ता यत्र गौर्वितृष्णा न वेत् ॥ अतः शुभागतं द्रव्यं तडागादि हि सुयोजयेत् ॥ धर्मसंयथा विज्ञे
 यस्तडागं वृक्षमंडितं ॥ पात्वा तोयं च मार्गस्था विभ्रमंति रमंति च ॥ पानीयशोधनं कृत्वा क्रुदे देवविनि

रामः

॥७३७॥

र्जितो प्रणतत्रयमिमांशोऽयं ॥ उत्रमां ॥ महादौ कूपे दिग्विशेषे फलं ॥ देवापुराणे ॥ पूर्वमाश्रित्य कर्त्तव्यं त
 स्योत्तरपथे पिवा ॥ न पूर्वव्यतयं कुर्यात्तथा देवालयया दृष्टात्कृतं नयप्रदं लोके तथा स्यादग्निजं नयं ॥
 वायव्यं वापि देवस्य नयदं जायते कृतं ॥ वराहरपुष्टिं नृतिपुत्रहानिपुरं घानाशं मत्स्यं संपदं शास्त्रवाधौ
 किं चित्सौख्यं हि सुपूर्वादि कुर्यात् कूपो मध्ये गेह मध्ये क्षयं चेत्सादि ॥ जलाशयारं कालो विष्णुधर्मोत्तरे स्तिरे
 लमे स्तिरं शौच कर्त्तुं श्योपचयान्विते ॥ यस्य सौम्यहा ॥ केन्द्रे त्रिकोणे वापि मार्गवः ॥ पाश्चोपवयस्था नेतस्मिन्का
 यं निवेशने ॥ त्रामादे चैव मेतस्यात्कूपवायापुचैव हीति केन्द्रनामत्रयमचतुर्थमष्टदशमारव्यं ॥ त्रिको
 णं नवमं पंचमं च ॥ उपवयस्था नत्रिषु देकादशदशमारव्यं ॥ वृद्धौ शौचोपिवराहसंहितायां ॥ ध्रुवमंडल
 लविशारवागुरुनंश्च वराहं तथाश्चिन्नं हस्तं ॥ शस्ता शस्ता निदिव्यादा निपादपसंरोपणे नानि ॥ गुरुनपुष्य
 ॥ जलाशयोत्सर्गकालो न विष्णोत्तरे ॥ तस्मिन्सलिलसंपूर्णे कार्तिके च विशेषतः ॥ तडागस्य विधिकार्यः
 स्तिरनक्षत्रयोगतः ॥ मुनयः केचिद्विद्वन्ति ह्यतीते चोत्तरायणे ॥ न कालनियमस्तत्र सलिलं तत्रोत्तरायणे ॥ हापि

उ०म०

॥२॥

कायां मातृदेहदुष्टदुष्टैः सुरजिदशयेनेमा घवदुस्पृष्टैः सलषादोत्रराश्विभ्रवणगुकरेपौलशाकारवाचांशे
मैत्रेवास्तेचपूर्णमदनरवितिथौसद्वितीयातृतीयाकार्यातोयप्रतिपदागुरुसितदिनेकालमुद्धैसुलभे
मातृदेहः सूर्यः ॥ ३ ॥ उ०म० ॥ उ०म० ॥ उ०म० ॥ उ०म० ॥ उ०म० ॥ उ०म० ॥ उ०म० ॥ उ०म० ॥ उ०म० ॥ उ०म० ॥
हस्तः पौलशेवता ॥ शाक्रं ज्येष्ठा ॥ चांद्रमृगा मैत्रमनुराधा ॥ बृहत्तरोहिणी ॥ पूर्णा पंचमी दशम्य पूर्णिमा ॥ म
नरवितिथीत्रयोदशी सप्तम्यैश्वर्यवुधा ॥ सितशुक्र ॥ वक्रिपुराणे ॥ संक्रांतिनेदेनफजविशेष उक्ता ॥ वापीकूपत
उगानांतस्मिन्कालेविधिः स्मृता ॥ सुदिनेशुभनक्षत्रेप्रतिपदाशुभदास्मृता ॥ कर्कटेपुत्रजा नश्वसौर्य
तुमकरेनवेत्ता ॥ मानेयशोर्षलानश्वकुं नेवसुबहदका ॥ वृषेचमिथुनेवद्विद्विश्चिकेचजलेनवेत्ता ॥ पितृपुत्रि
स्तन्यायांतुलायांशाश्वितिगति ॥ सिंहेमेघोधुनार्द्रांजलस्यद्विजयछतीति ॥ त्रिंशयंसंयहोवर्षावर्ष
यो ॥ अधिकंतुप्रसवसरसिंहमकरस्थ बृहस्पतावस्तमितेवालेवृद्धेवागुरौशुक्रैववक्त्रेचिचारिणिच
गुरौगुर्वाहितेमलमासेक्षयामासेलुप्तादिनक्षयवतिपक्षेऽवमदिनादौ नृकं पाशानुल्काद्यद्रुतदोषेच

रामः

॥१३३॥

वर्षे ॥ उत्तरायणे भाद्रपदा लुनचैत्रवैशाखज्येष्ठाषाढान्यतममासेषुरविशुद्धावयविषुद्वयकन्यामीनधनु
न्यतमसंक्रांतौशुक्लपक्षेद्वितीयातृतीयापंचमासप्तमादशमापौर्णमासानामन्यतमतिथौशनिमंलाम
वारेषुचरणाकृत्तिकार्द्रापुनर्वसुशेषापूर्वाफाल्गुनीविशाखातिरिक्तनक्षत्रेषुविष्कंजातिगंड्याघातव्य
वज्रवतीपातपरिघवैधतिरिक्तयोगेषुकर्तृचंताराविशुद्धैबुधक्रगुरुसितपक्षचंद्रनिराक्षितेलग्नैजलाश
योत्सर्गकार्यइति ॥ वक्रचण्डह्यपरिशिष्टे ॥ अथातोवारुणविधिर्वापिकूपडागयज्ञं व्याख्यास्यामः ॥ पुण्येति
धिकरणेशुभेनक्षत्रेप्रावादिशमास्त्याप्रावादिशकूपवणदकूपवणेवोदकसमीपेप्रिमुपसमाधायवारु
णंचरुंश्रपयित्वाज्यनागांतं कृत्वाज्याहुताहुं कृत्वा ॥ समुद्रज्येष्ठेनिप्रस्त्वंततोहविषोष्टनिर्जुह्यात्तत्वाया
मिब्रह्मणावंदमानइतिपंचत्वनेश्वरेवरुणस्यविद्यानितिचदेइमंमेवरुणश्चातिचास्विष्टकृतंचनवमं
नववैप्राणा ॥ वात्रापस्तस्मादापोनवनिर्जुहोतिमार्जनोतेधेउंतारयेत् ॥ अवतीर्यमाणामनुमंत्रयेत् ॥ इदं
वित्रंसलिलंकुरुष्वशुद्धाः प्रतामृताः संतुनित्यां मांतारयंता कुरुतीर्था निषेकंलोकाहो कंतरतेतीर्थतेच ॥

उ.म०

॥३॥

निपुष्ठायेस्वयंलघौत्वारक्षुत्तार्यायोऽस्मान्मातराश्च धयं वित्तुया पराजितायां हि सुपुत्या ॥ पयैस्त्रयवसाङ्ग
गवता हिन्दया इति हि कुरोति चेद्विष्णु एव तावमुपत्तीवसूनामिति सचैलकं वाकां च न शृंगाष्टपञ्जोरौ
परबुरो कां स्पदो हनो विप्राय दद्यादितरा वा शक्नादक्षिणं तत उत्सर्गं कुर्यात् देव पिष्टमनुष्याः प्रायंतामिति प
ठित्वोत्सर्जं तस्या हनो न को ब्राह्मणान्नो जयित्वा स्वस्य यनं वाचयात् ॥ इति संक्षिप्तो जलाशयत्सर्गवि
धिः ॥ विस्तृतस्तु मास्मे ॥ शृणु राजन् महाबाहो तडागाधुयो विधिः ॥ पुराणे चितिहासे यं पद्येते च तथा नृपा प्रा
प्यशुक्लशुभ्रैतीते चोत्तरायणे पुण्ये निविप्रकथिते कृत्वा ब्राह्मणवाचनं ॥ प्रागुदक्पवणे देवो तडाग
स्पृशमापत ॥ चतुर्हस्तां तथा वेदाचतुरसां चतुर्मुखं ॥ चतुर्हस्तेति मंडपत्रिणागव्यावृत्तिः ॥ सिंहां तशेखरेत् ॥
तडागदिप्रतिशयां पामिनी पद्मसन्निभे सुक्ता ॥ पामिनीति वेदिनामा त उच्चता तु त्रिचतुः ॥ पंचसप्तनवमै
कादशान्यतमनागेन पूर्वमेवोक्ता मंडपनिर्णये ॥ तथा षोडशहस्तं स्मान्मंडपश्च चतुर्मुखं ॥ यद्यपि तडाग
स्पृशमापत्त्यविशेषेणोक्तं तथापि मंडपादितडागात्प्राच्यामुदीच्यामुदीच्यां मागान्यां प्रतीच्यां वाकां यं

रामः

॥३३॥

तडागत्यश्चिमे पूर्व ईशान्या सुत्रे पिवा ॥ आदौ तु मंडपः कार्यो सर्वलक्षण संयुत इति वचनादिति सांप्रदा
यिका ॥ अत्र विशेषो न विष्ये ॥ तडागपालाशार्थे तु मंडपं कारयेत्तु नमिति ॥ विद्याश्च परितो गतार्त्तरलिमात्र
स्त्रिमेखला ॥ नवसप्ताथ वायं च योनिवक्रान् यत्तज्जागर्ता कुंडानियो निरेव वक्रं येषां ते योनिक्ता ॥ तत्र सप्तप
द्मे ईशानं कोणस्थं मृशसंनकार्यं ॥ उपसंजातविरोधेतया तद्वाधस्यैव न्याय्यता ॥ वितस्तिमात्रा योनिस्त्रि
सप्तसप्तगुलविस्तता ॥ गतार्त्तश्च तत्र शस्तासु त्रिपूर्वाद्धितमेखला ॥ त्रिपूर्वाद्धितासंगुलोद्धिता ॥ सर्वतश्च
सवर्णास्युः पताकाध्वजसंयुता ॥ सुवर्णा इडां हिलोकपालैः ॥ अथ स्थेडं वरप्रक्षेपदशारवा नवानितु मंड
पस्य प्रतिदिशं द्दाराण्येतानि कारयेत् ॥ द्दाराणितोरणानातिकेचित्वा यथाश्रुतमेव तु युक्तं तदा च तोरण
न्यपि द्वारकाश्च मयाने तेषां द्दारांगत्वात् ॥ शुभास्तत्राष्टहोतारो द्दारायास्तथाष्टवै ॥ अष्टौ तु जापकं कार्यं ब्रा
ह्मणा वेदपारगा ॥ सर्वलक्षणं पूर्णमिन्द्रवंतो जितैडिया ॥ कुजशालसमायुक्तः स्तूपकः स्याद्विजोत्तमः ॥
स्थापको गुरुः ॥ प्रतिगते तु कलशान् यज्ञोपकरणानि च ॥ व्यंजनं चासनं शुभ्रं ताम्रपात्रे सुविस्तरे ॥ प्रतिग

नैमिकैकः कलश इति हेमाद्रिः। वक्रवचनात्प्रतिकुंडं त्रयस्त्रय इति तु सम्यक्। ततस्त्वेकस्मिन् पूर्व लयां प्र
तिदैवतं। आचार्यः प्रक्षिपेद्भूमौ अनुमंत्र्य विचक्षणः। अरतिमात्रो पूयः स्यात्क्षीरवृक्षविनिर्मितः। यज
मानप्रमाणो वासं स्थाप्यो नूति छमिच्छता। स चाष्टाक्षश्चालयुतः कार्यः। चषालचूडापि एतत्परिमाणम्
ध्याएवायूषे विशोषकं देवाश्च तृपालाशवैकं कतमयाः शुभम्। अथ यूपो निर्दिष्टः सारदा समयो य
वेति। त्रैवर्णिकानां कदंबादि नियम एव अथ स्यान्नियम इत्यर्थः। तन्निरवननं स्नानं नारदीये। तदगोक्ष
जं चैव यूपस्थानं प्रप्रकारिति मिति। पूर्वकुंडात्वाच्यं पदमात्रांतरिते देश इति रूपनारायणः। जलाशये
उपांतराल इति केचित्। ईशानेषु निपातस्य न्यसेदूयं यथोदितमिति परे। एतत्सहस्रं मूलं विम्वरपकार्यं
हेमालंकारिणः। कार्याः पंचविंशतिरुत्तिजः। कुंडलानि च द्वैर्मानिके यूरकटकानि च। तथा गुलाय विव्रलि
वासांसि विविधानि च दृष्टव्या ये च समं सर्वान् आचार्यैश्चिगुणं पुनः। दद्याच्छयनं संयुक्तमात्मनश्चापि यस्मि
यं सौवर्णैः कर्म मकरैराजतौ मसंडुनौ। ताम्रैः कुलारमंडूकौ यसः शिशुमारकः। दुंडुभोरजिलः निर्विषं

रामः

॥७४॥

सर्पः। कुलारकर्कटः। कर्मादयः सप्तवेद्यां वारुणामंडलं ब्रह्माद्याः। एवमासाद्य तान् सर्वान् आदावेव विशेषे
षतः। सुक्तमास्यां बरधरः सुक्तगंधानुलेपनः। सर्वेषु धुदकस्ता ५ प्रस्थापितो वैदपुंगवैः। यजमानः सप
त्नीकः पुत्रपौत्रसमन्वितः। पश्चिमं दारमाश्रित्य प्रविशेद्वागमंडपं। ततो मंगलाक्षेपेन नेराणां निःस्वनेन
च राजसामंडलं कुर्यात्पंचवरोनेत्वत्वित्र। षोडशारं ततश्च क्रमगर्भं चतुर्मुखं चतुरस्रं च परितः
यतिगृहाद्धौकपतीस्तथा। विन्यसेन्मंत्रतः सर्वान् प्रतिद्विष्टुविचक्षणः। रुपादा न्योययेन्मध्वे वारुणं
मंत्रमाश्रितः। ब्रह्माणं च शिवं विष्णुं तत्रैव स्थापयेद्बुधः। विनायकं च विन्यस्य मम लामं विका तथा। शं
त्यर्थं सर्वलोकानां नृत्तयामं न्यसेत्ततः। पुष्पत्रयलेपुक्तं एवं कृत्वा धिवासयेत्कुंजांश्चरत्नगर्भं स्था
नवासेरजिनिष्ठं च। गंधपुष्पैरलंकृत्य द्वारपालान् समंतता पवधुमिति तान् ब्रह्मादाचार्यस्त्वनि पूज
यन्। वक्रचैर्पूर्वतः स्थाप्येदक्षिणेन पशुविदे। सामगोपश्चिमे स्थाप्या बुतरेण त्वयर्बगौ। उदरं रविदक्षि
णतो यजमान उपाविशेत्। यजधुमिति तान् सर्वान् होतृकान् पुनरेव तु। उक्तं मन्त्रजापेन तिष्ठधुमिति जा

पकाना एवमादि श्रुताः सर्वान्प्रयुज्यामि चमं च वित्तं जुहुयाद्वा ह्येते मन्त्रैराज्यं च समिधस्तथा ॥ कृत्वि
 मिथैव होतव्या वारुणो रेव सर्वशः ॥ ग्रहेभ्यो विधि बहुत्वात् ये प्रायश्चित्तराशे चामरुद्रो लोकपालेभ्यो वि
 धिवद्विधकर्मणो रात्रिस्तुक्तं चरौ ऽचया वमानं सुमगलं जपेन्न पौरुषं सुक्तं पूर्वतो वक्ष्या ॥ स्यक्कृशा
 क्रंरौ ऽचसौ म्यं वकौ श्मां जातवेदसं सौरस्तुक्तं जपेत् सैदाहिणेन यजुर्विदे वैराजं पौरुषं सुक्तं सौ परं हि
 ऽसंहितं शैशवं पचनिधनगा यत्रं ज्येष्ठसा मचा वामदे व्यं दत्तौ म्यरौ रवं सरयंतरा गवां व्रतं विकर्णं चिरक्षो
 घं च यथाक्रमं गायंति सामगारा जन्पश्चिमद्वारमाश्रिताः ॥ अथ वर्षा श्रोत्रं तस्तथा शान्तिकपौष्टिकं
 प्रगादिजप्यानि विशेषतः प्रयोगे दर्शयिष्याम ॥ जपेन्न मनसा देवमाश्रिता वरुणं सदा ॥ पूर्वैश्चुरजितो रा
 त्रावेवेकत्वाविधिवासने ॥ गजाम्बाश्च वल्मीकसंगमाद्दृग्गो कुलात् ॥ मृदमानायुक्तं नेषु प्रक्षिपेच्च
 त्वरातथा रोचनां चैव सिद्धार्थान् गंधान् गुगुलुमेव च स्तपनं तस्य कर्तव्यं पंचजंगममन्त्रितैः ॥ नंगाः पल
 वाः ॥ पूर्वकर्तुर्महामन्त्रैरेवं कृत्वा विधानतः स्तपनं च सूर्योदयात् प्राक् कार्यं परदिनकृत्यमाह ॥ एवं जपाम

रामः

N ७४२७

तावाह्यविधिद्वयेन कर्मणा ॥ ततः प्रजाते विमले संजाते य गवां शतं ॥ ब्राह्मणेभ्यः प्रदातव्यमष्टयय - वापु
 न ॥ पंचाशदाय षड्दशसं च विंशतिवापु ॥ नरितिततः सौवर्सेरौ प्रोक्तेभ्युदेलये सुशोचने ॥ वेदशास्त्रैः संगंध
 वैवाद्यैश्च विविधैश्च नैः ॥ कनकालं कृतां कृत्वा तत्र गामवतारयेत् सौवर्सेरादेव ज्ञा ॥ समगायाय देया सर्वास्त
 णाय विशंपते ॥ सामगा प्रकृत एवाग्नेयी न्यायात् ॥ जलाशयं च त्रिवृतास्तूत्रेण परिवेषयेत् ॥ यात्रीमादाय
 सौवर्णं पंचरत्नसमन्वितं ॥ ततो निक्षिप्य मकरं मत्स्यादास्तं ॥ अश्वसवंतं ॥ धृतं वतु निविष्टैस्तु वेदवेदांगपा
 रणैः ॥ महीनदीजलोपेतं दध्मत्त विष्णुचितैः ॥ उत्तराभिमुखोत्पुञ्जं जलमध्ये तु कारयेत् ॥ अथ वर्षेण साम्ना
 तु पुनर्मांसि स्वेतिवा ॥ त्रापो हिष्टेति मन्त्रेण क्षिप्वा गम्यं च मंडपे ॥ अथ वर्षेण शन्नो देव रिस्यस्य मचिगातं ॥ च
 त्रविशेषेन विध्य ॥ सामान्यं सर्वस्तेभ्यो मया दत्तमिदं जलं ॥ रमंतु सर्वभूतानि स्तानपानवगाहने ॥ एवज संज
 लेक्षित्वा पूजयेत् जलमातरं ॥ तोष्या कर्मकराः सर्वे कुदालानि च पूजयेदिति ॥ पूजयित्वा स दस्युः श्ववलिंदत्वा
 समंततः ॥ सदस्याः कृत्विजः ॥ समंततो मंडपस्य ॥ पुनर्दिना निहोतव्यं च त्वारिमुनि सत्तमा ॥ होमस्तु पूर्वोक्त

एवमहमावर्तनीयाचतुष्पाकर्मकर्तव्यं देयातत्रापिशक्तिः॥ दक्षिणाराजशाईलवरुणं संस्मरेत्ततः॥
 कृत्वा तु यज्ञपात्राणि युजोपकरणानि च॥ कृत्वा विद्यास्तु समंदत्वा मंडपं विनयेत्पुनः॥ हेमपात्रौ च शय्या च
 स्थापकाय निवेदयेत्ततः सहस्रं विप्राणां अथ वाष्ट्रं तं तथा॥ नोजयेत्तु यथाशक्ति पंचाशद्विंशति ए
 व मेवं पुराणे पुतडाग विधिरुच्यते॥ कूपवापी पुसर्वा सुतया पुष्करणा पुच॥ एष एव विधिर्दृष्टः प्रतिष्ठासुत
 येव च॥ सर्वा सुवर्तुल चतुरस्रादिषु मंत्रतस्तु विशेष स्यात्सासाहोद्यान नृमिषु॥ प्रसादे वास्तु पुरुष उद्या
 ने वनस्य ति देवता॥ तन्मंत्रतो विशेष इत्यर्थः॥ एवं तत्राक्तावर्धेन विधिर्दृष्टः स्वयं जुवा अर्द्धमृत्विक् च विंश
 ते तत्र होतृजापकधारपालानां चतुष्टयं चतुष्टयं गुरुश्चेति त्रयोदश इत्यर्थः॥ होमादि दक्षिणा नामप्यर्द्धमि
 तिके चित् स्वल्पे धेका निवत्कार्यं विंशत्या द्याद ते वृमि॥ प्राचद्वका लस्ति तं तोयं अग्निष्टोम समं स्मृतं॥ शर
 काले स्थितं यत्पात्रं पुवप्यफलदायकं॥ वज्रपेयातिरात्राभ्यां हेमं तत्र शिरे स्ति तं॥ त्र्यम्बकं धसं प्राकृवं सं
 तसमवेत्ति तं॥ त्र्यम्बके पितृस्ति तं तोयं राजसूयां द्विशिष्यते॥ एतान्महाराज विशेष धर्मं न करोति यो यानघ

रामः

॥७४२॥

शुद्धबुद्धिः स याति रुद्रालयमाशुभ्रता कल्याणनेकादि विमोदवैते च॥ अनेकलोका न्समहस्रपादी नृजुक्ता
 परार्द्धयुग्मं गतानि॥ सहैव विमोः परमं पदं यत्पयाति तद्योगवलेन नृपः॥ इति जलाशयोत्सर्गविधिः॥ अथ
 जलाशयोत्सर्गप्रयोगः॥ अग्निवासनदिनपूर्वदिने कृतहविष्यनो जनो धिवासनदिने पूर्वाह्ने काजादि सं
 कोत्सकपापक्षयपूर्वकरुद्रालयगमनानंतरं वज्रकल्पकालावधिकद्युलोकनो गपूर्वकपरार्द्धकाला
 वच्छिन्नमहस्रपात्रं नृति लोकां गतां स्तुति तद्धो क गत नो गत र वैष्णवपूरमर्द्धं पं प्रसिका मश्वा मुकज
 लाशयोत्सर्गकरिष्य इति संकल्प्य गणेशपूजा स्वस्ति वाचनमावृत्तवसो दारापूजा वृद्धि आद्यगुर्वर्त्विग्वराणां
 निसामान्यप्रयोगे कृता त्पाकुर्यात् तत्र त्विकचतुर्विंशति त्र्यष्टौ जापका अष्टौ क्षरपाला इति॥ चत्वारश्चत्वारो
 वारं ते गुरुश्चेति त्रयोदश वा॥ त्र्यम्बकावर्धेनो गुरु रेव वा॥ ततस्तान्मधुपर्ककटककुंडलमा लावस्त्रादि
 नार्चयेत्॥ द्विगुणमूल्यं कठकुंडलादिगुरुवे देयां ततो मंडपप्रवेशवास्तु पूजामंडपपूजां यिस्थापनोत्तरं
 रुवेदिनि स्थितवारुणमंडलमध्यस्थे पद्मे ग्रहसूजयेत्॥ तत्र कणिकायां वृत्तमंडलसूयं॥ अग्नेयपत्रे चतुरस्रे

सोमं दक्षिणे पत्रे अस्मे नौमं ईशान पर्वे वाणकार बुधं ॥ उत्तरे दीर्घचतुरसे गुरुं ॥ पूर्वपंचकोणेषु क्रो पश्चिमे ध
 नु पिशानि ॥ नैऋत्ये श्रुपाकारे राहुं ॥ वायवे धजाकारं केतुमिति तत्र नमै रधि देवता प्रमधि देवता विना
 युका दीप्तं वा वाहयेत् ॥ तमेनास्तु सामान्यप्रयोगे तु संधया ॥ ततो मंडलपूर्वादि दिक्कलशेषु इजादीना वाह
 येत् ॥ तथा हि ॥ आरमिं एहो हि सर्वा मरुतं धैरिं ह्युतो वज्रधरामरेश ॥ संवाज्यमानोऽपरसांगणे नरहा धरं नौ नगव
 न्नमस्ते ॥ उड्डे हाग छे हति छे त्वावाह्य गजत्वं धसमास्तु वज्रहस्त महाबल ॥ आवाहयामि यज्ञे स्मिन् पूजे
 यं प्रतिगृह्यतामिति पूजयेत् ॥ एवमाग्नेय कलशे अग्निं इत्ता ॥ एहो हि सर्वा मरुतं वाहसु निप्रवारै रन्तितो
 निजुष्ट ते जो वता लोक गणे न सार्द्धं गृहाण पूजां नगवन्नमस्ते ॥ अग्रे इहाग छे हंति छेति अग्निमावाह्य श
 क्रिह संज्ञा संधं पञ्चागास्तु वं विजुं ॥ आवाहयामाति पूजयेत् ॥ याम्युक्तं नेपमाय सोम एहो हि वैवंस्वतध
 मराज वासरै रर्विते धर्मसूते ॥ शुना शुनानं शुचाम धारा शिवाय न पाहि मरुतं नमस्तु उभयमेहाग छे हति
 छेत्पावाह्य महामहिषमास्तु वंदं इह सं महाबलं ॥ अर्वा ॥ मिति पूजयेत् ॥ नैऋत कुं नेमो पुण ॥ परा परा

रामः

॥७॥

एहो हिरक्षो गणनायकस्त्वे विशालवेताल पिशाचसंघे ॥ ममा धरं पाहि शुना धिनाथ लोके धरत्वं नग
 वन्नमस्ते ॥ निकृते इहाग छे हति छेति आवाह्यं तादृशं दंष्ट्रं क्रावास्तु वज्रहस्तं महाबलं ॥ अर्वा ॥ तामि पूज
 येत् ॥ पश्चिम कलशे तवायामि ॥ एहो हि यादो गणवारिधी शगणे न पर्जन्य महासोरोचि ॥ विद्याधरे दाम
 रगायमान पाहि त्वमस्मान्नगवन्नमस्ते ॥ वरुणो हाग छे हति छेत्पावाह्यमकरस्तं महाबाहुं देवदवं मया प
 ति आवाहयामि पूजयेत् ॥ वायव्य कलशे तवायव्य तस्य ते एहो हि यज्ञे मरुतं यमगाधिस्तु स हसिद्धि
 संघे ॥ प्राणाधिपः कासकवेः सहारा पूजां नगवन्नमे वायो इहाग छे हति छेत्पावाह्यस्कंधसमास्तु वं धजह
 स्तं महाबलं ॥ अर्वा ॥ तामिति पूजयेत् ॥ उत्तर कुं ने अप्यायस्व एहो हि यज्ञे श्वरयुक्तरं विधत्स्व नक्षत्रग
 णेश संघं सर्वेषां निपिष्ट निःसहैव गृहाण पूजां नगवन्नमस्ते ॥ सोमे हाग छे हति छेत्पावाह्य दशाम्भय
 मास्तु वं गहाहस्तं महाबलं ॥ अर्वा ॥ तामिति पूजयेत् ॥ रोशान् कुं ने तमाशानं एहो हि विश्वेश्वर नस्त्रिंशत्कपा
 लरवदंग गणे न सार्द्धं लोके रात्रौ ते श्वरयुजसिद्धे गृहाण पूजां नगवन्नमस्ते ॥ ईशाने हाग छेति छेत्पावाह्य

उ.म०

॥८॥

दृष्टं धसमारुहं शूलं हस्तं त्रिचनं ॥ अवाह्याः तामिति पूजयेत् ॥ नैकतिवरुणयोर्मध्ये कुंभे आयेत ॥
एहो हि पातालधरामरेंद्रनागं गनाकिं नरगा यमान ॥ रक्षो रमेशमरलोकसंघैरनंतरज्ञाधरमस्मदीयं ॥ अ
नंतं हागच्छे हतिष्टेत्वा बाह्यनि ॥ शेषजगदाधारं शेषं सुरगणान्वितां आवा ॥ तामि पूजयेत् ॥ ईशं मध्यकुं
भे वस्त्रजज्ञानं ॥ एहो हि सर्वाधिपते सुरेंद्रलोके न सा ईषि देवतानि ॥ सर्वस्य धातास्पमितप्रभावो रक्षाधरं नः
सततं नमस्ते ॥ वस्त्रनिहागच्छतिष्टेत्वा बाह्यं श्वेतहंससमारुहं पश्यो निजगुह्यं ॥ आवाहयामिति पूजयेत्
॥ अनंतवस्त्रणोः कलशानावपद्मे त्र्यधुधं देशयोरावाहनं ततो मंडलमध्ये पंचरत्नसौवर्णकर्ममकरराज
तमस्पर्शुनुनताश्च कुलारमंडकलौहत्रिभुमारयुतां सुवर्णपात्राभिमंभे वरुणेति मंत्रेण स्थापयित्वा ब्र
ह्मणोऽग्निं विष्णुं ॥ गणय सिद्धिं ॥ अंबिको नृत्तयामं च तत्तन्मंत्रेण वाह्यपूजयेत् ॥ अत्रैवादिपूजासमये पौ
णिकामंत्रा ॥ इंद्रसुरपतिश्चेष्टो वज्रहस्तो महाबलः ॥ शतयज्ञाधिपो देवस्तस्मै नित्यं नमो नमः ॥ सर्वते
जोधिपो देवो रक्तवर्णो महाबलः ॥ शक्तिहस्तो महाबायो वैश्वानरनमोस्तुते ॥ इति हस्तः कृष्णवर्णो धर्माध्य

रामः

॥७४॥

क्षोमहबलः ॥ प्रेताधिपतये तुभ्यं यमराजपते नमः ॥ सर्वरक्षाधिपो देवो निरुक्तिर्निलविग्रहः ॥ महावज्रधरो
देवस्तस्मै नित्यं नमो नमः ॥ नागपाशाधरो नित्यं मकारस्ते दिवाकरः ॥ निमग्नः शुक्लवर्णश्च नमोस्तु वरुणायते
सर्वपाणाधिपो नित्यः ॥ सर्वजंतुषु संस्थितः ॥ ध्वजहस्तो मेघवर्णस्तस्मै नित्यं नमो नमः ॥ सर्वनक्षत्रमध्यं
सोमो राजा व्यवस्थितः ॥ शुक्लवर्णो गदाहस्तस्तस्मै नित्यं नमो नमः ॥ सर्वदेवाधिपो देव ईशानः शुक्लविग्रहः ॥ शूल
पाणिर्विषाहो रुद्राधिपतये नमः ॥ पन्नागधिपतिर्देवो योनंतो नीलविग्रहः ॥ पातालवसतिर्नित्यः अनंताय
नमो नमः ॥ पालाशकुसुमकारो ब्रह्मा सर्वार्थसाधकः ॥ सर्वलोकपतिश्चेष्टास्तस्मै नित्यं नमो नमः ॥ १० ॥ इति
ततः स्यादि नृत्तयामंतपंचाशद्देवताभ्यस्तत्तन्मंत्रं ते स्तूयं यैष गुणोद्भो वलिर्नमस्तु ॥ इति प्रयोगतो वलान्
दधात् ॥ तत्र सोमाय घृतपायसं नैमायमस्तरान्ने बुधाय क्षीरोदनं ॥ बृहस्पतये दध्मोदनं ॥ शुक्राय शृतान्नं
नयेत् ॥ सारत्ररादेवमा सोदनं ॥ केतवे चित्रोदनं ॥ अग्निदेवता प्रत्यग्निदेवता विनायकादिपंचभ्यः पायसव
लिः ॥ इंद्रादीनां दशानामाषोदनं बलिः ॥ ततः आचार्यं पूर्वकुंडात् पूर्वतः पदत्रयस्थलं सत्काहरिद्रातैलाभ्यां पूर्वमा

उ.म.
॥१॥

भुज्यताथेदिकेनस्त्रापयित्वागौरसर्षपगोरोचनगुगुलुर्वानिवपन्नगर्जपोलिकांपदाबध्नाज्ञायणाइति
मंत्रेणवधायुवासुवासाइतिवस्त्रेणवेष्ट्युपतृतीयांशेनावटरंवनित्वातत्राक्षतादिकंप्रक्षिप्यतत्रध्रुवोसा
तिमंत्रेणपुंपनिरवनेत्ततःप्रतिकुंडं समापेयैशान्यांकलशस्थापनंकृत्वातत्रमवेसमुद्राइतितायांनिन
स्वरुणोपजायेतु॥तत्रआचार्यकृत्विजश्चस्वेस्वेकुंडेस्वगृहोक्तमार्गेणाग्निप्रणयनानंतरमाविकर्मुक्यु
॥तत्रप्रतिकुंडमाचार्यस्तिकुंडदक्षिणतोयजमानउयविप्रजसमादायास्मिन्कर्मणीदंहविसूर्यसो
म॥जैमःबुधगुरुशुक्रशनिराहुकेतुग्रहेभ्यश्चरोमास्कंदविष्णुब्रह्मेन्द्रयमकालचित्रउमाउमाधि
देवतायोगगोत्रभूमिविस्मिदेष्टाप्रणासर्पप्रजापतिब्रह्मप्रत्यधिदेवताभ्योविनायकाऽर्गाःवाग्वाकाशा
श्चिपंचलोकपालेभ्यश्चाग्निःयमःनिकृतिवरुणवायुसोमेशानांतताब्रह्मदिकालेभ्योब्रह्मविविष्णुग
णपतिश्चात्रंबिकाश्रतग्रामविश्वकर्मवरुण॥अग्निवायुसूर्यप्रजापतिस्त्विष्टकृतादिप्रवैतगदेव
ताभ्योनममेतिऽत्यजेत्जापकैर्द्वारपालेभ्यश्चांतिजपादौक्रियमारोहोमःकार्य॥अत्रद्वारपालजप

रामः

॥७४५॥

मंत्राउच्यंते॥आसूक्तं पावमानं च सोमसूक्तं गलं शात्याध्यायं चैदं सूक्तं राक्षोघ्नं चेति वद्वै॥आसूक्तं हिर
ण्यवर्णं हरिणमित्यादिपंचदपंचदशर्च॥पावमानं स्वादिष्टयेत्यादि॥सोमसूक्तं त्वं सोमप्रविकितं इत्यादिग
विश्विन्यंतं त्रयोविंशष्टकं सुमंगलं कनिकरदित्यादि॥शांतिकाध्यायः शान्तं जात्यादिका॥इंद्रसूक्तं
योजंतरवेत्यादिकारक्षोघ्नं छण्डपाज इत्यादि॥दक्षिणोद्वारपालौ तुरुद्रा तुरुषसूक्तकां॥श्लोकाध्यायं
शुक्रियं च मंडलाध्यायमेव च॥रुद्रा तमस्त इत्यादिमंत्रात्॥श्लोकाध्यायं देवसवितः प्रसुवयज्ञमित्यादिकं
शुक्रियं च वाचं प्रयद्य इत्यादिकं मंडलाध्यायमादित्यो वारषयन्मंडलमितितैत्तिरीये प्रसिद्धं॥वामदेव्यं
बृहत्सामज्येष्ठसामरयंतं रातया पुरुषसूक्तं च रुद्रसूक्तं सतः परं॥आज्यदोहानिसामानिशान्तिका
ध्यायमेवा॥नारुडा निचसामानि पश्चिमे द्वारपालकौ॥वामदेव्यं कयामनश्चित्रमित्यामचिगातं बृहत्साम
त्वामिदिद्वामह इत्यास्यां॥ज्येष्ठसाममूर्धनि दिव इत्यस्यां रयंतरमनित्वाश्चूरनो नु इत्यस्यां॥पुरुषसूक्तं
सहस्रशोषेत्यादिकासु रुद्रसूक्तमावोराजानमिति वर्मद्वयं॥आज्यदोहानिवेदेव व्रतनात्यादि॥शांति

उ.म.

॥१२॥

काध्याय॥ अथोध्यगिरित्यादि॥ नाहं उ सामानि इमं स्तोममित्याद्युक्तं गीतानि॥ अथुर्वागिरसनी खरुजं चैव प
राजितं देवी च धुस्तं च रोधसं शांतिका व्ययं॥ अथुर्वागिरा पाजो पवेता पुत्रराश्रितौ॥ अथुर्वागिरा
कं छंदो गाय व हजयेत्यादि॥ अंगिरसमंगिरसो जन्मानीत्यादि॥ नालरुनं यां रं पत्न्या वित्यादि॥ अथपरा
जिता देवा परिवर्त्तनात्यादि॥ मधुस्तं मधुवाता कृता यत इत्यादि रोधसं अथपदावा पृथिवीत्यादि
शांतिकाध्याय॥ शन्नश्नाया नवतामवो निरित्यादि जाय कौतु॥ रात्रिस्तं च रोधं च पावमानं सुमंग
लं॥ पौरुषं तु प्रेषदानं जपेतां वक्त्रं चैव यक॥ रात्रिस्तं रात्री व्यरव्यदायनीत्युर्ध्वरो इमिमा रुद्राय तव
कयदि न इत्यादि शांक्रोडं च सौम्यं च कौशमं उजात वेदसं॥ सौरं चेति जपेतां दौहक्षिणे न युजुर्विदे॥ शा
कमिदं वो विश्वतस्पराया दिषद्दृच कौशमं पदेवा देव ह्येनमित्युधनुवाकचतुष्टयं जातवेदसं य
त्वा ह्यहोकारिणो त्यादि मनुवकं सौरसूर्यो देवा मुष संरोचमाने त्यादि कंषद्दृच वैराजां पौरुषस्तं
सौपरं रुद्रसंहितां शौशवं यंच निधनं गायत्र्यं ज्येष्ठसामं च वामदेवं दत्तौ साम्यौ रवं सयतं गवावृतं

रामः

॥७४६॥

विकीर्णं च रक्षो घ्नं च यशस्तथा गायेयुः सामगाराजन्पश्चिमं द्वारमाश्रिता॥ वैराजं पिवा सोममदुत्वेत्या
दि सौपरं मुघे हनिष्यतामहमित्यत्र त्रीणि सामानि॥ रुद्रसंहिता अथोराजानमित्यादि॥ शौशवं मुघा ते जात
मंधस इत्यस्यां गातं॥ पच निधनं रुद्रस्यां गातं गायत्रं तत्सवितुरित्यस्यां गातं॥ ज्येष्ठसाममूर्ध्वानदिव इति प्रसि
द्धा वामदेवं कयानश्चित्रे त्वस्यां गातं॥ बृहत्सामत्वामिद्विह त्वामह इत्यादि प्रसिद्धं सौम्यं सौमवतं स ते ययां साति
रौरवं पुनर्मौमेत्यत्र प्रसिद्धं रथंतरं अजित्वा मूरनेनु मेत्यस्यां गातं गवावृतं ते मान्वतरप्रथमं अग्निमान्मेत्यस्या
गातं॥ विकीर्णं विनादित्यस्यां गातं॥ रक्षो घ्नं अथैरक्षणा॥ अथैयुश्चाहात्येतयो गातं॥ यशः बृहदि जायेत्यत्र
गातं॥ जपेतामप्यथुर्वागौ शांतिकपौष्टिकतथा॥ अंते वरुणस्तं च जपेयुः सर्व एव हि॥ शांतिकौ पौष्टिकौ
प्रसिद्धा वार्थवर्णानां॥ वारुणस्तं स्वस्वशाखायां तत्र क्रुवेदिनां सौषुवरुण इति पंचानां वसिष्ठो वरुणो गायत्री च
त्याजगती करुण प्रीतये विनियोगः॥ सौषुवरुणोः शरिष्युजुर्वेदिनां॥ इमं मे वरुणोति हयो॥ सुनः श्रेयो वरुणो गाय
त्री त्रिष्टु चैकरुण प्रातये जपे॥ सामगानां॥ इमं मे पुक्कलो वरुणो गायत्री वरुणा॥ अथुर्वागानां॥ उडुतमं ब्र

स्वावरुणस्त्रिष्टुप्वरुणः प्राच्यादिकुंडेषु रुग्वेदि प्रचतयो होतारः प्रधानहोतारः प्रधानहोमात्मा च न कर्मस्वस्वगुह्यानुसारिकृत्वा प्रधानहोमं कुर्युः तत्र रुग्वेदीतावत् प्राज्यजागानंतरं वारुणो मेवैरष्टोत्तरशतमाज्याहुतास्तावातीरे वौडंवरसमिदाहुतीश्च जुहुयात् मंत्रास्तु तत्वायामिष्टस्रण तदिन्नक्तं तु दिवाष्टुनशोपोस्वरुतश्च वते हे शो उडत्तमं वरुण त्वन्नो अग्ने वरुणस्य सत्वन्नो अग्नेव मोर्न वोता इमं मे वरुण इति त्रिनाद्यानो चतुर्णां चतुर्दशवारं मंत्रानां त्रयोदशवारमाहृत्याष्टोत्तरशतं सव्यां संपत्तिरिति संप्रदायिका यद्वाधिदेवता विनाय प्रत्यधिदेवता विनायका पंचके इति वमरु दि ब्रह्मा त २ दशलोकपाल विश्वकर्मभ्यः प्रत्येकमष्टोत्तरसहस्राष्टोत्तरशताष्टाविंशत्यष्टान्यतमस्यारयया जुहुयात् यद्वाधेयोधिदेवतादीनामूनसंख्यया होम इति संप्रदाया तत्र यद्वाधेयोस्तत्तस्मिन्धोमेषां पालाशः आज्यं च सर्वेभ्य एककू एतन्मंत्रास्तु सामान्यप्रयोगोक्ताक्रमेण इन्द्रशिवमरुतां ब्रह्मातारामिदगर्ग इतिष्टुप्ककुडायघोरः करवः शिवो गायत्रा मरुतो यस्य राहूगणो मरुतो गायत्रीति मंत्रा केचित्तु ब्रह्मशिवविष्णुगणपतिश्च शंभुका नूतग्रामाणामपि तत्तन्मंत्रैर्होमा

रामः

॥७४७॥

षड् तनो जगती वरुणः निषसा देति प्रजायति गायत्री वरुणः षुतवती नरदा जोजगती वरुणः माहुः तन्नश्रियो मंत्रः गधक्षरां शंबिकायाः अवे शंबालिके इति युजुषा नूतग्रा मस्य तु नाम मंत्र एवात तास्विष्टकंदाद्युत्तरां गाहुतयः अयंच सर्वोपिवरुणं ग्रहादिहोमो दिनचतुष्टयं प्रत्यहमावर्तनीयः स्विष्टकंदाद्युत्तरां होमस्तु चतुर्थदिन एव कार्य इति केचित् पूर्णाहुतिस्तु चतुर्थदिन एव कार्य इति केचित् पूर्णाहुतिस्तु चतुर्थदिन एव असंजवेत दिन एव वा यजुः सामाथर्वविदामप्ययमेव होमक्रमः मंत्रास्तु तेषामपि सामान्यप्रयोग एवोक्ता वारुणमंत्रास्तु यजुर्वेदिनां तावत् इमं मे इत्यस्य स्पृशुना शोयोगायत्री वरुण प्रातये प्राज्यहोमे उडं वसमिदो मे विनियोगः एवं तत्वायामीति शुशोषस्त्रिष्टुप्वरुण त्वन्नः सत्वं न इत्यनयोर्वा मदेव स्त्रिष्टुप् ४१ अग्नी वरुणो देवते अयाश्चाग्नेसाति प्रजापतिः पंक्तिरग्नि ये ते शतमिति शुनः शोपस्त्रिष्टुप्वरुणः अदिन्यास्त्वकुरु स्त्रिष्टुप्वरुणः ॥७॥ वनेषुर्वति कुरु स्त्रिष्टुप्वरुणः उडत्तमं शुनः शोपस्त्रिष्टुप्वरुणः ऋग्वरुणस्योत्त ननमसितय जै

मोक्षः तेनो जगतीवरुणः॥ निषसादेति प्रजायतिर्गायत्रीवरुणः॥ घृतवती नरद्वजो जगतीवरुणः॥ १२॥ एतेषां द्वा
दशमंत्राणां नववारावृत्याष्टोत्तरशतसंख्यासंपत्तिः॥ यद्वादिहोममंत्रास्तु सामान्यप्रयोग एवोक्ताः॥ ततो व्या
हृतिहोमादीत्युत्तरांगानि सोमगोपिव्याहृतिहोमांता नि पूर्वो गानि कृत्वा वारुणं होमं कुर्यात्॥ इमं मे पुष्क
लो गायत्रीवरुणः॥ वरुणप्रतयेन्द्राज्यहोमे उडं वरसमि होमे च विनियोगः॥ एवमुत्तरत्रोद्देशान्यागे॥ उडुत
मंगौ तमस्त्रिष्टुपूवरुणः॥ घृतवती नरद्वजो जगतीवरुणः॥ एतेषां त्रयाणां मंत्राणां षड्विंशद्वारमावृत्याष्टो
त्तरशतसंख्यासंपत्तिः॥ यद्वादिहोममंत्रास्तु सामान्यप्रयोग एवोक्ताः॥ तत उत्तरतंत्रं वह्निहोमांतं अथर्वण
पिसमंत्रकदाह्यहण प्रन्त्य न्यातानहोमांतं कृत्वा वारुणं होमं कुर्यात्॥ अमुते राजनित्यथर्वा एतेषां च
तुर्णामंत्राणां सप्तविंशतिवारयावृत्याष्टोत्तरशतसंख्यासंपत्तिः॥ यद्वादिहोममंत्रास्तु सामान्यप्रयोग
एवोक्ताः॥ अमुते राजनित्यथर्वा विष्टुपूरुणः॥ धाम्नो धाम्नो राजनित्यथर्वा यंक्तिर्वरुणः॥ उडुतममथर्वा त्रिष्टुपू
वरुणः॥ प्रास्मात्याशानथर्वा त्रिष्टुपूरुणः॥ तत पुनरन्यातानहोमाद्युत्तरतंत्रं कुर्यात्॥ आर्चा योपिस्व

रामः

॥ ७४६ ॥

कुंडे त्वं शारवोक्तविधिना एव मे वै तान्यो देवताभ्यो जुहुयात्॥ एवं रात्रावधिवासनं निर्वृत्त्याचार्याः कुडाभ्या
शस्यापित कलेशेषु गजस्यै नरभ्यवल्माकरित्संगमरुदंगो कुलचत्वरसंबन्धिनारथौ मृदोश्चत्वारिह
होमवान्यं च पक्षवानकुंकुमकर्पूरकस्तूरिकासर्षपाश्च प्रक्षिपेत्॥ तैश्चोदकैर्यजमानं प्राक्षुरवं सर्वौ
षधनुलिप्तं पुत्रपत्नीसहितमृत्विज उदक्षुरवाः सूर्योदयत्वा गुप्तसिपत्तवैरनिषिंचेयुः स्नापयेयुश्च
मंत्रास्तु तत्र ह्यारवीयाभ्यो राणाश्च सुरास्त्वामनिषित्वित्याद्या सामान्यप्रयोग उक्ताः॥ ततो यजमानः शु
क्ले वेषः प्राक्षुरव उदक्षुरेव स्यो गुर्वर्चिः स्यो यथाशक्ति दक्षिणां दद्यात्॥ मंडपाद्वहिरीशान्यो दद्यादिति स
परायणः॥ मंडपमध्ये एवेति मंदरत्नादयः॥ अत्र प्रयोगः॥ कुशतिलयवजलान्यादायाद्येत्यादिकर्त्तव्या मुकज
लाशयोत्सर्गाणि च तच्छतै तदधिवासनप्रतिष्ठार्थं रुद्रदेवताः शतंगश्च षष्ठिवापं शतं वा षड्विंशतं वापंच
विंशतिवायुभ्यः संप्रददेनममेति दद्यात्॥ हस्तास्तु वरुणक्रमेण गुरुहसं प्रयमं कृत्वा तदाधो ध्याप्य
नायाति च स्वस्तास्तु स्वाकामस्तुतिं प्रवेयुः॥ ततः कर्मागदेवताः प्रायंतामिति यजमानो क्लेशु पीता नवं

त्विति वदेयुः। ततो यजमानः सुलये जले कनकशृंगादिभूषितां गायत्र्या शक्तिसंपूज्यैरावतीधेनुमतादि
 चतसु यवसिनीमनवेदशस्याः। व्यस्कन्नारोहसाविस्त्रवेत्तेदाधर्षयिषामनितोमपूखेरिति मंत्रेण
 तारयेत्। तरेतातामनुमंत्रयेत्तत्रमंत्रः। इदं सलिलं पवित्रं कुरुष्व शुद्धं। पूताश्च मृतानि संतु नित्यां मां
 तारयंतां सर्वतार्थानि। षेकं लोकं द्वौकं तरेतां यत इति वापाकपोत्सर्गे तु गान्त्रिकपुरिष्णामयेदिति स्तु
 नारायणायादौ। ततो यजमानो गुरुणान्वारक्षस्तमुच्छेत्तत्रो जले गच्छन्नेवमंत्रद्वयं पठेत्। तच्च समु
 द्राह्मिर्मधुमाह। उदारइया। शुना समृतत्वमानः॥ घृतस्मेनां मगुह्यं यदस्ति जिह्वा देवानामममृतस्य
 नानि। येवामीरौ च ते दिवौ यवास्तूर्यं स्पृशस्मि। येषाममुसदस्तु तं तेभ्यः। सर्वेभ्यो नम इति। ततो ज
 ल एवेशान्यामुत्तराणि मुख्यागोः पुच्छं गृहीत्वा जले स्थित्वा यजमानो गुरुणा चितो यवकुशादिर्जदेविम
 नुष्पिष्टतर्पणं स्वशारवं कुर्यात्। अत्रान्यानमितर्पणस्योकात्केचित्पठन्ति ते तु निर्मुलत्वान्न लिखिताः
 ततः पुच्छं जल एवेशान्यामुत्तरेतत्रमंत्रः। आपो अस्मात्तरः संध्यंतु घृतेन नो घृतपुनः पुनंतु। विश्वं

रामः

॥७४॥

हिरिप्रहंति वति देवा रुदिदाम्यः। शुचिरापूत एवेमातिस्तयवसाघ्न गवता हि याच्यथो वयं न गवत स्याम
 अद्विष्टा मघ्रे विश्वदानां पिव शुद्धमुदकमाकरंतां तिता मुस्यापमेत्। यदि तिहिं कुर्यात्। तदा हि कृणव
 ती वसुपत्नी वसूनां वसामिती मनसा न्यागात् उद्दामश्च न्यापयेत्। अघ्रेयं सावर्द्धतां महते सौ नगायेत्यनुमं
 त्रयेत्ततः कृतवस्त्रपरिधानो यजमानस्तं संपूज्य सामगायत्रिपाठयेत्। प्रतिपत्तिं त्वा देवनात्र दक्षिणा
 ततः कुक्कुमाक्तेन त्रिवृतास्त्रेण जलाशयं वेष्टयित्वा तत्समीपे उपविशेत्। गुरुस्तु प्रासादित कर्म मकराय
 दि हेमयात्रां पंचरत्नयुतां दध्यक्षतमहानदीं जलयुता मादा यो दद्मुरैवैश्वर्यं विविक्षि। सहस्वयं प्राप्नुव
 त्स्थित्वा गधेन सेसौ वरौ कर्म मकरौ प्रागायेय नागयोः। प्रतुद्मुरैवो राजतौ मत्स्य उड्मौ दक्षिण नैऋत्य
 नागयोः। रुदद्मुरैवो तात्रौ कुलारमेडकौ पश्चिम वायव्ययोः। प्राद्मुरैवो आय संनिष्ठुमारं उत्तरतो दक्षिणा नि
 मुखं वारुणैर्मंत्रैः प्रक्षिपेत्। जतः शनौ देवी रिस स्यातीति नाथ वरा सन्ना पुनर्मा विप्रियं पुनरायुः। पुनर्नगः
 पुनर्न विगामैतुमा पुनर्वा सणमैतुमेसाथर्वण नसाम्नापो हिष्टेति तच्चेन चो दद्मुरवस्तापात्रं न्युज्जी कुर्या

दानम०
उ० म०

॥१४॥

ततः सूर्यविगुरुराचामेतत्ततोयजमानः प्राप्नुवो जलोत्सर्गं कुर्यात् तत्तत्तु जलयवतिलानादाय देश
कालसंकीर्तनांते पयस्त्रयपूर्वकरुद्रास्यगमनानंतरवृज्जकल्पकालावधिकद्युलोकभोगानुभवपूर्वक
पराहृदयकालावच्छिन्नमहस्तापः प्रचलितलोकगमनाहिततद्भोका भोगांतरकालसद्योगवलंप्राप्यवैभव
परमपदप्राप्तिकामोहमिमंतडागादिजलाशयं निराह्यजलं मौनीक्षिपेत् ततो मंत्रद्वयजयेत् सर्वभूते
भ्युत्तरं मंत्रं येतजलमुक्तिं ॥ २ ॥ मंत्रं सर्वभूतानि स्नानपानावगाहनैः ॥ समान्यं सर्वभूतेभ्यो मया दत्तमिदं
जलं रमंतु सर्वभूतानि स्नानपानावगाहनैः ॥ इति ततो गुरुमंडपस्य प्रागादिभिर्वादिभ्यः पूर्ववन्माषु नक्तव
क्षिंदद्यात् ॥ अथाचारप्राप्तं नागयष्टारोपणं ॥ तत्र गुरुश्च मुचूतपत्रेन तवा सुकितक्षककौटिकपुम्न
शंखमहापुम्नकुलिकानानामानि प्रत्येके लिखित्वा प्राक्स्थापितजलकलशे प्रक्षिप्या लोकपत्रवरुणं पूज
यित्वा एकं चूतपत्रं कृष्यतत्पत्रं लिखितनामानं नागं तीर्थजलात्तु तायां प्रक्षिप्य दक्षोद्भवयां जलाशयात्
त्वानुसारतो दादशायं च दशविंशत्यस्य मारलिखितायां यष्ट्या अमुकनागे हागच्छे हतिष्टेत्यावाह्यत्वा

रामः

॥१५॥

पयित्वानेन नागेनास्य जलाशयस्य रक्षा कार्येति जनेभ्यः आवापित्वाननागं यष्टवमुकनागाय नम इति
नाममंत्रेण यथाशक्ति पूजयेत् ॥ मष्टि संबंधिवर्तुलमस्तकोपरि श्रुतेऽलोहमयं चक्रं आरोपयंति ॥ ततो ज
लमध्ये प्रागे वयष्ट्यर्कतरवातसमापेक्षितायष्टिं नयेत् ततः स्वाते दधिमध्वतकुशार्पजलपंचरत्नान
प्रक्षिप्य क्रवाद्यैः इति मंत्रेण यष्टिसमारोपयेत् इदं च यष्टारोपणकूपवाप्योर्न कार्यमिति नारायणीये ॥ त
तोयजमानो गंगादितीर्थजलं जलाशये प्रक्षिप्य प्राप्नुवो जलपवित्रपुपत्रेत् ऊरुक्षेत्रंगयागंगाप्रनासापुष्क
राणि च एतानि पंचतीर्थानि तडागे निवसेतुमेवितस्ता कौशिकी सिंधुः सरयूश्च सस्वता ॥ एतानि पंचतीर्था
नि तडागे निवसेतुमेदशाणीं सुरलासिंधूरय्यावर्तदिवदती ॥ एतानि पंचतीर्थानि तडागमुना नर्मदरेवाचं
इनागाचे वैदिका ॥ एतानि पंचतीर्था ॥ गोमती वाय्नाता शोणो गंडका सागरस्तथा ॥ एतानि पंचवर्ति पवित्वा
जलं स्पृष्ट्वा आपोहिष्टेति मंत्रं पञ्चविच्छिन्न उग्धधारया जलाशये त्रिप्रक्षिप्या कुर्यात् तत एकवस्त्रां यष्टेष्टं
उग्धं पाययेत् ततो गुरुर्दिनत्रयं स्थपितदेवतानां पूजनं कृत्वा सविशिः सहस्रैस्त्रैः कुंडे वा रुणप्रचलितिवि

॥ २५ ॥

रामः
॥७५३॥

पुरोदध इति पर्याग्निरुक्त्वा त्रातारमिति त्रुवं प्रताप्यश्च नक्षितो मातिसंमार्गकुरैः संमृज्य प्रसुष्टः ॥ रश्मिः प्रसुष्टाश्चारात इति सुना प्रताप्यर्हिषिनिधायेति षड्वस्त्राणस्पत इत्याज्यमुदास्यासत्विष्टे सुतूयो
र्जत्वेत्यवेत्यवे ह्यणारप्युत्स्ययस्यास्तेघोर आसमितुपय मनकुशानादाय समिधाग्निमिति तिष्ठन्समि
धो न्याधाय विष्वतश्चक्षुरित्यग्निं प्रज्वल्यत देवाग्निस्तदादित्य इत्यग्निं संपूज्य देवसवित् ॥ इति प्रोक्षणाज
लेनाग्निं पर्युक्ष्य प्रणीता सुपवित्रं धत्वा दक्षिणं जानाच्य जुहुयात् ॥ प्रजापतये स्वाहा ॥ इन्द्राय स्वाहा ॥ अश्विन
ये स्वाहा ॥ सोमाय स्वाहा ॥ ॥ नः स्वाहा ॥ उवः स्वाहा ॥ स्वः स्वाहा ॥ खनो अग्ने सं त्वनो अग्ने ॥ अप आग्ने ये ते श
तं उडत्तमं ॥ इति प्रायश्चित्तं कृत्वा प्रजापतये स्वाहेति जुहुयात् ॥ ततस्तिष्ठन्निर्व्याकृति निर्मनसा वक्त्रिजुत्वा इ
मं मे वरुणेति वरुणाय शतमाज्याहुतं जुहुयात् ॥ नू योषिव्याकृति त्रयेण कृत्वा ग्रये स्विष्टकृते स्वाहेति जु
हुयात् ॥ तत इमं मे वरुणेति पूणाहुति होमः ॥ ततोऽग्निं पूज्य श्रांशुवाहिकरणं ॥ ततोऽग्निं विसर्जनं ततोऽगुर्वत्वि
ज्यो हिरण्यं दद्यात् यजमानाभिषेकः ॥ यजमानं कर्तृकं पुनः पूजनं ग्रहादीनां ॥ यंतु देव गणा ॥ इति देवता

उ.म०

॥१६॥

विमर्जयेत्॥ ततो यज्ञोपकरणादिकमृत्विमोहे मृपात्रां शय्यां च गुरवे मंडपं च सर्वेभ्योपि विभज्य दद्यात्
ग्रहप्राप्त्यं ज्योतिर्विदे पिहिर एपंद दद्यात्॥ ततो ब्रह्मणस हास्रमष्टोत्तरशतं पंचाशतं पंचाशतिं वा
शक्त्यनु रूपं नोजयित्वा न्यस्य दत्वा यस्मत्प्राप्तं॥ प्रमादात् कुर्वतां कर्म तु त्कात्रि विंशतिं स्मरेत्॥ इति तडा गो
त्सर्गप्रयोगः॥ अथ वापी कूपोत्सर्गः॥ न विष्ये तरे॥ वापी कूपनिधानं च कथयामि तवापरं कुंड मंडपं
भारभूषणछादनादिकं॥ तडागविधिवत् कुर्याद्दूषणो तारणादिकं॥ अत्र कालमूलात् कलशावापीमू
लेषु दापयेत्॥ तीर्थे दकसमायुक्तान् सितचंदनचर्चितान् सितवस्त्रयुगलान् नान्समात्मान् रत्नगर्भिणः॥
अपयित्वा चरुं तत्र यावमग्नौ यथाविधि॥ यावं यवमयं च तस्रस्त्वा ऊतीर्त्तुं त्वा नृनवः स्वरितिक्रमात्
व्यस्ताऽसमस्ताश्चेति च तस्रः॥ यह हो मं प्रकुर्वति शान्तिपुष्टिविवर्धनं॥ वरुणाय बलिं दद्यात् लोक
पालेभ्य एष च वारुणानि च सक्तानि जपेयुर्द्विजपुंगवाः॥ वेदी मध्ये मंडलकं पद्मगर्भं प्रकल्पयेत्॥ तन्म
ध्ये पूजयेच्छुं ब्रह्मरौके शवं तथा मातस्य कछपमंडकान् वेदामध्ये धिवासयेत्॥ मित्रं शत्वनिहृतानां

रामः
॥७५२॥

धनकां दधनकां क्षिणां॥ वैद्यो रोगानि नृतानां शरणं शरणं शरणार्थिनां॥ अनेनैव मंत्रेण वरुणाय वि
मर्जयेत् श्रादावावाहयेद्देवमनेनैव विशेषतः॥ नमस्ते विश्वगुप्ताय नमो विष्णोः श्रयां पतोऽस्य निधं कुरु
देवेश समुद्रादि ह एव च तत्तु दक्षिणा देया ब्रह्मणेभ्यो विशेषतः॥ गोः स्थापकाय दातव्या नोजने चानि
वारितं॥ सर्वेषामेव दातव्यमेषा पौराणिको विधिः॥ अत्र विशेषः॥ प्रति कुंडकलशस्थायनसमये व्याघ्राद्वि
तुर्दिक्षु धान्योपरि सितवस्त्रयुगलान् नानुक्तलक्षणात् कलशान् स्थापयित्वं तेषु तीर्थमावाह्य नमस्ते विश्वगु
प्तायेति तेषु विष्णुमावाह्य पूजयेत्॥ ततो महावेद्यां षोडशारे ग्रहलोकपालादि स्थापनानंतरं मध्ये शंखं ब्रह्म
रौके शवं वा बाह्यतत्रैव सौवर्गां कर्मे रौप्यं मत्स्यं त्रसुमयं मंडूकं पंचरत्न तीर्थजलादियुतायां ताम्रपात्रा मधि
वास्प प्रतिष्ठाप्य संपूज्य तडागवद्वलिदानं युपनिरेव नने च कृत्वा यथा शारवं च यवमयं चरुं अपयित्वा
ज्यं भागां ते व्यस्तव्या रुति निश्चतस्रं व्याज्या ऊतीर्त्तुं त्वा तडा गोत्सववद्वारुणमंत्रैर्यवचरुडंबरसमिदी ज्ञानं
प्रत्येकमष्टोत्तरशतमाज्या ऊतीर्त्तुं त्वा गृह्णादिविधकर्मोत्तानां प्रत्येकमष्टाविंशतिसमिदाज्या ऊतीर्त्तुं य

ततो वातलोकपालादिभ्यो बलान्दद्यात्। समंताजं च नामयेत्। इदं सलिलमिति मंत्रपाठः। ततः कर्मादि
युतां तान् पात्रीं अदाये ममेवरुणेति लजे प्रक्षिपेत्। तत उत्सर्गः। अमण्यं गंगं गुरवे दद्यात्। अन्यत्स
र्वमत्स्यपुराणाय जलोत्सर्गविधिवत्। इदं चावश्यं कं योनिकामयते शांतिं वा पाकपादिकेति मंत्रस्य त
न्निष्फलं तोयमुप्तं वाजमिवोरवरो। वापी कूपतडागेषु संस्थितं प्रथमं जलं। अपेयं तु न वेत्सर्वं तज्जलं स्रुति
का सममिति निर्दावगमात्। उत्सर्गं च जलं स्रुत्वा ये यौग्रे हि पुरोडाशवत्स्वयं नोपयोज्यमिति केचित्। अ
त्र सर्वं प्राणिनामुत्सर्गो देहपत्वात् स्वस्यापितदं तर्गतो योगे तु देवताया एवो देहपत्वात् स्वस्य तदभावेन याग
वैषम्यात् स्वयमप्युपयोज्यमित्यन्ये। एवमारामफलादिषु पि। इति न विष्णोः शरोक्तो वापी कूपतडागोत्सर्ग
विधिः। अथ वापिकूपतडागादिषु लोकेषु श्वमार्जारवरवानरसूकरादि मृतकाद्युपघाते सर्वोदरणे न
शुद्धिः॥ ब्रह्मजलेषु कुनशतमुद्धृतं पंचगव्यप्रोक्षणं। सुदप्राणिपाते षष्ठिकुं नोदरे पंचगव्यप्रक्षेपः।
अन्यलोपयघाते सूर्यचंद्रशिशुसं बंधाद्युत्पशुं च शुद्धिः। तथा अतिगभीरवापी कूपतडागनद्यादि

रामः

७५३॥

पुचे उलाद्यशुविस्मर्येयं त्रैवस्तु जेतस्मिन् शस्तदेवस्तु लंपरिवर्ज्या सत्रशुद्धिः। वापी कूपतडागेषु मानुषकृ
तकेषु हि संसर्वजलोदाराधराधटशतजलोदरणपूर्वकं पंचगव्यप्रक्षेपाद्यशुद्धिः। वापी कूपत
डागजले मनुष्यमारणे तु जलस्याहोरात्रमाशौचो ततः प्रागुक्ता शुद्धिः। एवं मूत्रपुरीषचर्मरुधिरादिधातु
प्रक्षेपेति शतकुं नजलोदरपूर्वकं गोमूत्रादिप्रक्षेपादिकं मार्जनमिति प्यादिशुद्धिः। एतन्मूलवचनानि पि
तामहचरणकृतायां पद्धतौ प्रवृत्तानि। अथारामप्रतिष्ठां चतुर्विधं द्वापरोपणं। न विष्णुपुराणे। अथ च
मेकं पितृभ्यो मेकं नृपयोधमेकं दशचिराकं। कपिष्ठविश्वामलकत्रयं च पंचाम्रं वा। पीनरकं न पश्येत्। पा
नो। यत्नेनापि चराजैः प्रविष्यत्। रोपणं कुरु सुतु पुत्रसहस्राणामेक एव करिष्यति। कर्तव्यमिति शेषः। नार
ते। कोत्तिश्च मानुषे लोके प्रेत्य चैव शुभं फलं। अतः तानागतौ नोपि वृंशौ च नारते। तारये हृदरोपाचतस्मा
हृदं श्वरोपयेत्। इत्यादिमात्रेण। पक्ष्यानां विधिवद्देतये बोधान् नृमिषु। तडागविधिवत्सर्वमासाद्य जग
तीश्वरः कविर्गमंडपसंनार। माचार्यश्चापितादृशः। पूजयेद्वास्तुणां तद्वद्देमवस्तुनां लेपनैः। सर्वेषु धुद

७ म०
॥१६॥

कैसिकान्पिपिष्टातकविन्विष्टान्पिष्टातकंसुगंधिवर्णवृक्षान्मात्स्यैरलंकृत्यवासौनिरनिवेष्टयेत्॥
सूच्यासौवर्ण्यकार्यैर्वैष्णवैर्कर्मवेधनं॥ अजनेचापिदातव्यं तद्वैमशलाकया॥ फलानि सप्तवाद्यौ
वाकालधौतानिकारयेत्॥ कालधौतानिसौवर्ण्यनिषतेकंसर्ववृक्षाणांवेद्यंतानधिवासयेत्॥ धूपोन्नयुगु
लः श्रेष्ठस्ताम्रपात्रैरधिष्ठितान्॥ सप्तधान्ययुतान्कृत्वावस्त्रगंधानुलेपनैः॥ कुंभान्सर्वेषुवृक्षेषुस्थापयि
त्वानरोत्तमसहिरण्यनशेषांस्तान्कैः कृत्वावलिनिवेदनं॥ यथावृक्षैकपालानामिन्द्रादीनां विधान
तः॥ चनस्यतेश्चविविद्धिर्होमः कार्यो द्विजातिभिः॥ ततः शुक्लावरधरोसौवर्ण्यकृतनृषाः॥ सकास्पदोहा
सौवर्ण्यशृंगाभ्यामतिशालिना॥ पयस्विनावृक्षमध्याउरुजेनामुद्भुरवी॥ ततो निषेकतंत्रेणवाद्यसंगल
गीतकैः॥ कृत्वाजुसाममंत्रैश्चवाहणेनितस्तथा॥ सैवैरेवकुंभैःस्तपनंकुर्युर्वास्त्रपुंगवा॥ ततः शुक्ला
वरधरोयजमानो निपूजयेत्॥ गोनिर्विचवतः सर्वान्विगाधन्समाहितः॥ हेमसूत्रैः सकटकैरंगुलीयै
ः पवित्रकैः वासोनिःशयनीयैश्चतथोपस्करपाडुकैः॥ क्षारानिषेचनंकुर्याद्यावद्दिनचतुष्टयं॥ होमः

रामः
॥७५४॥

श्चसर्पिषाकार्योयवैः॥ कृत्वातिलैस्तथा॥ पालाशपःसमिधः॥ शस्ताश्चतुर्थेन्निःतथोत्सवः॥ दक्षिणापिपुनस्तद्व
हेयाशक्तापितेनसा॥ आचार्योद्विगुणंदत्वाप्रणिपत्यविसर्जयेत्॥ अनेनविधिनायत्तुकुर्याद्वैष्णवतथा
सर्वान्कामानवाप्नोतिफलत्वानंत्यमश्नुतशति॥ इत्यादि॥ अत्रजलशयवद्वारामोष्णसृष्टव्यशतिकेचि
त्प्रमानानावाक्षेत्यने॥ अथैतत्प्रयोगः॥ तत्रजलशयोःसर्गोक्तिकालमनुसृत्याधिवासनदिनात्
वैद्युःकैःतैकचक्रादिनियमोधिवासनदीतटे प्राप्नुवत्पवित्रपद्मद्येत्यादिममसर्वपापक्षयातीताना
गतपिष्टकुलतारणकामो नगवत्प्रातिकामो वारा मोऽसंगैरिष्यरतिसंकल्पगणेशपूजास्वस्तिवा
चनमाहपूजासुदयिकश्चाहउर्वीर्गवरणतत्पूजनमंडपप्रवेशतत्पूजानातेऽन्निष्ठापनात्पूर्वश्चाचार्य
श्चतुरस्रपाविकामध्येकृत्वा लवालान्कृत्वा॥ सर्वेष्वधुदकैः सिक्कापिष्टातकैः पुष्पमालानिवसि
मिश्रालंकृत्यमूलात्यतिवृत्तं कंधसमीपे कर्णवेधतडुपरिप्रदेशे शलाकायानेत्राजने कृत्वा गुगुलुधूपे
दत्वा मूलवद्धचतुरस्रपाविको परिप्रतिपर्वगोधूमषष्टिकंकुशपात्राकतिलचीनकात्मकसप्तधा

उ.मु०

॥११॥

ननिप्रदक्षिप्यतेषु जलपूर्णान् सोपस्करान् ताम्रकलशान् स्थापयेत् ॥ प्रतिवृद्धं कलशं स्थापनं सेकादिक
रणशकौ वृक्षाष्टके कर्तव्यमित्याहुः ॥ ततो विस्थापनांते गुरुवेद्यावो उशारे सूर्यादिलोकपालांतादेव
ताजलाशयोत्सर्गवत्संस्थाप्य प्रतिवृद्धसमाप्तौ वेति कृतसंख्याकानि स्वर्णफलानि वेद्यां कर्मकरादिषा
नां स्थापने वनस्पते विद्वंश इति मंत्रेणासादयेत् ॥ त्वस्य प्रजापतिर्वनस्पतिस्त्रिष्टुप् ॥ वनस्पते वाङ्मोहि न्यया
अस्मत्सखा प्रतरण सुवीर ॥ सन्नदो अस्मि वा उपत्वा स्थाता ते जयतु जैत्वानि ॥ ततो ब्रह्माणं शिवं विलु
विनायकं कमलामं बिकान्ता नावेति संस्थाप्य सर्वान् पूजयेत् ॥ ततः सर्वेभ्यो बलान् दत्वा पूर्वकुडात्
प्राच्यां पदत्रयं जुवंत्युक्ता जलायोऽसवयूपं निरवनयेत् ॥ ततः सर्वेभ्यो नागांते वनस्पते ॥ इति मंत्रे
णाष्टोत्तरशतमाज्याहुता ॥ पलाशसमिधकृत्वा ति लाजतिश्च जुहुयुः ॥ ततो गृहादिविधकर्मो तेभ्यो
कादिसमिद्धिर्पुनैः कलति लैश्च प्रसेकमष्टाविंशतिसंख्याकैर्होमकार्यं ॥ ततः स्विष्टकृत एवमधिवा
सनांते प्रातः कुंडसमीपस्थकलशजलैर्यजमाननिषिचेषु ॥ स्नपने युश्चाततो यजमानः सोपस्करांगं

रामः

॥१५५॥

उदस्युमुञ्जयेत् ॥ तत्रे मंत्रा ईदं वनं पवित्रं कुरुष्वराक्षसं तममृतमस्तु तिष्ठा मां तारयंती र्था निषिक्ता ध्वो
कंतरं ते तीर्यते चेति ॥ एकवृद्धप्रतिष्ठाया मिमं वृद्धमित्यूह ॥ ततः समुद्रा इमिधि चामा रोचने दिवसति सं
वदसु मुक्ता गोपुच्छोदकै न देवपितृन् संतप्य स्ववासां गवती हि कृतं त्वदि एव तिरिति च जयेत् ॥ ततो वनो
संगं कुर्यादिति केचित् सचैवं ॥ कुशयवतिलजलान्यादायेत्यादि ईदं वनमश्नन्निबवटतित्रिणी कपिष्ठ
पिष्ठ ॥ बबिखामलकाम्रदाडिमादिनाना वृक्षयुतं वनस्पतिदेवताकं स्वीयपूर्वं पापक्षयपूर्वकमतीताना
गतपितृकुल्यो लोत्तारण कामो न गवत् प्रातिकामो वा सर्वसत्वेभ्यो ह्यमुञ्जयेत् तत ऊहितमंत्रद्वयं पठे
त् ॥ सर्वभूतेभ्यो नमः ॥ सर्वभूतेभ्यो नमः ॥ सर्वभूतेभ्यो नमः ॥ रमंतु सर्वभूतानि स्थिति नक्षोऽसवादि नि ॥ सामान्यं सर्वेभ्यो म
यादन्नमि देवनां रमंतु सर्वभूतानि स्थिति नक्षोऽसवादि निरिति ॥ ततो वृद्धमूलस्थापिजलैः पुनर्यजमानमभि
षिच्य स्नपयेत् ॥ तत्र वरुणमंत्रा सुरास्त्वामित्यादयश्च ॥ ततो यजमान उपवेश्याद्येत्यादि कृतै तदारामप्रसा
कर्मणा ॥ समृद्धिर्धर्ममुकगोत्रेभ्यः ॥ शतं गाश्चष्टष पंचाशत् षड्विंशत् पंचविंशति वा यथाशक्ति रुद्रदेवता

उ.म०

॥२०॥

॥हस्तिणात्वेनयुष्मन्मंगुरवर्तिग्नःसंग्रहदंष्ट्रतिदत्वा॥देमस्तत्रकटकांगुलीयकवासःशय्यापाडकाद्युपस्क
रान्कृत्वियेऽशक्तौगुरवेवादद्यात्॥ततश्चापोहिष्टेतिवचनपत्रविच्छिन्नङ्गुधधारयावनन्निपरिषिच्य
एकंविषययेष्टङ्गुधंपायेत्॥ततो गुरुलोकपालेभ्यःप्राग्बह्निदत्वादिनचतुष्टयवृहन्मूलेषुक्षारानिषेचनं
हृदिपूजानाद्यधिवासितदेवार्चनवानस्पत्यहोमादिवैश्वकर्महोमांतंचकृत्वाचतुर्थदिनेहोमसमापनंते
जलाशयोऽग्नेर्गोक्तं चतुर्थकर्मकुर्यात्॥पूर्णकृतिहोमोवचनस्यतिमंत्रेणोतिविशेषः॥नात्रनागयष्टिन
तार्थप्रवेशनमितिद्वयमपिकार्यमित्यन्ये॥ततो निषेकग्रहपूजाश्चमिपूजाविसर्जनशय्यादानंमंडपयूयो
पस्करप्रतिपत्तिविप्रभोजनभूयसादानकर्मेश्वरार्पणानिजलाशयोऽग्नौवत्॥॥इतिश्रीमामांसकशंकर
नृदात्मजननृनाजकंवक्तृतेनास्करेजलाशयारामोऽग्नौमयूरवःसंपूर्णं॥लेखकपाठकयोःशुभेनवतु॥॥

रामः

॥७५६॥